

Оксана Петрук,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України

ЗМІСТ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД НУШ

У зв'язку з модернізацією освітньої галузі, зокрема з упровадженням концептуальних засад Нової української школи, проблема формування змісту навчання є однією з ключових.

Предметом нашого інтересу є зміст навчання української мови як державної у 1-4 класах шкіл з навчанням мовами національних меншин. Відомо, що заклади загальної середньої освіти можуть працювати за однією з двох освітніх програм: розробленої під керівництвом О.Я. Савченко або Р.Б. Шияна. На відміну від них, для шкіл, де навчання ведеться мовами національних меншин, МОН України пропонує аж 16 програм з української мови [1].

Чим обумовлена така велика кількість типових освітніх програм? Перше, що спадає на думку, це специфіка рідної (першої) мови учнів, її (не)спорідненість з українською та інші фактори. Проте здійснений нами аналіз дозволяє засвідчити, що із затверджених МОН України програм з української мови як державної для 1-4 класів, 3 призначені для ЗЗСО з навчанням молдовською мовою, 4 – для ЗЗСО з навчанням польською мовою, 2 – для ЗЗСО з навчанням російською мовою, 3 – для ЗЗСО з навчанням румунською мовою, 3 – для ЗЗСО з навчанням угорською мовою, 1 – для ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин (молдовською / румунською, угорською). Як бачимо, і в межах одного типу шкіл кількість програм значна.

Подальший аналіз типових освітніх програм з української мови як державної виявив чимало неузгодженостей. Так, розглядаючи зміст навчання предмета у 1 класі, зазначимо, що усі програми (крім однієї) націлюють на опанування усного курсу. Це зумовлено психологічними особливостями засвоєння другої мови і є цілком логічним. Але, на жаль, не для усіх.

Авторами програми з української мови для 1-2 класів ЗЗСО з навчанням молдовською мовою бездумно й неаргументовано викинуто усний курс і натомість запропоновано для вивчення українську грамоту. Таке «ноу-хау» не лише порушує принцип випереджувального формування умінь усного мовлення, але й наражає учнів на великі фізичні і психоемоційні перевантаження. «Завдяки» авторам програми учні цих шкіл вивчають упродовж першого класу три абетки: рідної, української й іноземної мов. Звертаємо увагу на те, що діти мають не лише запам'ятати літери трьох алфавітів (це приблизно 91-95 букв, залежно від мови) та їх звукове значення, але й навчитися графічно позначати їх на письмі, поєднувати у склади, слова, читати. Це колосальна робота для дітей 6-річного віку, яка не має нічого спільного з ідеями Нової української школи.

Таке невиправдане «випередження» програми спричинило перекиє у змісті навчання, визначеному для 3-4 класів. Виявляємо, що, порівняно з іншими програмами, наприклад, для шкіл з навчанням румунською або угорською мовою, у програмі з української мови для ЗЗСО з навчанням молдовською матеріал, призначений для вивчення у 3 класі, перенесено у 2-й, а з 4-ого – відповідно у 3-й. Це призвело до того, що у 4 класі впродовж усього навчального року здобувачам освіти пропонується вивчати лише синтаксичний матеріал. Зауважимо, що таким чином можна вибудовувати мовний курс у вищій, а не у початковій ланці школи, де навчання будується за концентричним принципом. У сучасній лінгводидактиці загальноновизнано доцільність вивчення в початкових класах усіх мовних рівнів у їх взаємозв'язку. Теоретичним підґрунтям такого підходу є положення про те, що мова є цілісним явищем, і

оволодіння нею як засобом комунікації можливе тільки за умови комплексного використання мовних одиниць усіх рівнів.

Аналіз програм з української мови для 3-4 класів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин дозволяє засвідчити, що більшість з них побудована за аналогією до програми з української мови як рідної. Зокрема, це стосується вивчення у 3 класі матеріалу з розділу «Будова слова». Аналіз показав, що комунікативно значущими і достатніми для побудови власних висловлювань є відомості про основу слова і закінчення, оскільки діти повинні навчитися змінювати їх під час поєднання слів. Вивчення ж решти матеріалу з цього розділу варто перенести у 4 клас. Це зумовлено тим, що добір споріднених слів, виокремлення значущих частин у слові, маніпуляції з частинами основи, осягнення їх смислових відтінків потребує наявності в учнів значного обсягу словникового запасу, а також чуття мови. Позаяк українська мова для дітей, які є представниками національних меншин, не є рідною, то їм не притаманна така якість, як чуття мови (вона властива людині лише по відношенню до рідної мови), та й недостатній обсяг словникового запасу буде перешкодою для ефективного засвоєння матеріалу з розділу «Будова слова». Наші рекомендації щодо його вивчення вкрай важливо врахувати у програмі з української мови для шкіл з навчанням угорською мовою, оскільки вона не належить до групи індоєвропейських мов і є аглютинативною.

Крім того, запропонований авторами зміст навчання, що стосується розділу «Будова слова» (як і інших мовних розділів), абсолютно позбавлений комунікативного спрямування. Очевидно, що автори недостатньо ознайомлені з метою навчання української мови, а також з новими підходами до мовної освіти. Про це свідчить і той факт, що опанування мовного матеріалу пропонується у суто граматичному аспекті, без проєкції в очікуваних результатах навчання на подальше використання мовних одиниць в процесі комунікації. Тобто автори проєкту програми обстоюють ідеї мовної освіти, що пропагувалися в кінці минулого століття. Це суперечить ідеям реформування освіти загалом, і підходам до мовної освіти зокрема.

У процесі детального ознайомлення з програмами Нової української школи нами було виявлено і факти грубого порушення академічної доброчесності окремими авторами. Так, на сайті МОН України у 2011 р. розміщено документ «Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням румунською (молдовською) мовою. 1 – 4 класи», що є результатом наукових пошуків співробітників лабораторії навчання української словесності у школах національних меншин та діаспори (тепер це структурний підрозділ відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України). А під рубрикою «Програми Нової української школи» під номером 7 розміщено «Типову навчальну програму з української мови для ЗЗСО з навчанням румунською мовою», авторами якої зазначені Н.Т. Палій та М.М. Одинак. Зіставлення цих двох програм показує, що «нові» автори подали програму, розроблену і затверджену МОН України ще у 2011 році, як власне надбання, змінивши лише розміщення правої та лівої частин таблиці та назви змістових ліній.

Наша авторська позиція полягає в тому, що така велика кількість програм, їх неузгодженість, плагіат і переспіви попередніх програм загалом не сприяють оновленню змісту навчання української мови як державної на засадах компетентнісного підходу.

Варто усвідомити, що молдовська / румунська, угорська мови є неспорідненими по відношенню до української. Цей факт свідчить, що учні закладів загальної середньої освіти, в яких навчання провадиться цими мовами, знаходяться в приблизно однакових стартових умовах щодо оволодіння українською. Таким чином, логічно сформулювати змістове наповнення початкового курсу української мови та очікувані результати навчання здобувачів освіти, які будуть релевантними для застосування у закладах загальної середньої освіти з молдовською, румунською, угорською мовами навчання. Спробу такого відбору змісту навчання української мови як другої (неспорідненої) реалізовано нами у Типовій освітній програмі з української

мови для 3-4 класів для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин (румунською / молдовською, угорською) [2].

Список використаних джерел

1. Програми Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 20.02.2020).
2. Українська мова : типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин. 3-4 класи. URL: https://lib.iitta.gov.ua/716169/1/%D0%A3%D0%BA%D1%80.%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%86.%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%88_%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%B4%2C%20%D1%80%D1%83%D0%BC%2C%20%D1%83%D0%B3%D0%BE%D1%80_3-4_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf (дата звернення 20.02.2020).